

Yhteinen kannanotto lapsista ja poikkeustilanteisiin varautumisesta

Pohjoismaiden lapsiasiavaltuutetut

Islannin, Norjan, Ruotsin, Suomen, Tanskan, Ahvenanmaan ja Grönlannin lapsiasiavaltuutetut antavat tämän yhteisen kannanoton omien maidensa kansallisille viranomaisille ja autonomisille alueille.

Lapset ovat oikeudenhaltijoita, ja poikkeustilanteisiin varautumisen ja kriisinhallinnan on perustuttava vakaasti YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa määritettyihin lapsen oikeuksiin. Pandemioiden ja muiden laajamittaisten poikkeustilanteiden kaltaisista kriiseistä viime aikoina saadut kokemukset ovat osoittaneet, että varautumis- ja kriisitoimet vaikuttavat usein suhteettoman paljon juuri lapsiin, koska toimia ei ole riittävällä tavalla mukautettu lasten tarpeisiin, oikeuksiin ja elinolosuhteisiin. Kokemus on osoittanut, että lapset jätetään usein päätöksentekoprosessien ulkopuolelle tai otetaan prosesseihin mukaan liian myöhään, jotta heillä olisi mahdollisuutta vaikuttaa päätöksiin. Tämä korostaa tarvetta entistä järjestelmällisempiin toimintatapoihin, joilla varmistetaan lasten osallistuminen kriisitilanteissa.

Tämä yhteinen kannanotto ilmentää Pohjoismaiden lapsiasiavaltuutettujen yhteistä kantaa keskeisiin perusvaatimuksiin, jotka on turvattava valmiussuunnittelussa, kriisitoimissa ja poikkeustilanteiden toipumisvaiheessa. Nämä kohdat perustuvat lapsia ja kriisitilanteita koskeviin yleisiin periaatteisiin, jotka Pohjoismainen hyvinvointikeskus on laatinut Pohjoismaiden neuvoston lapsia, pandemioita ja osallistumista koskevan toimeksiannon perusteella.

Kehotamme viranomaisia kaikilla tasoilla varmistamaan, että nämä periaatteet sisällytetään järjestelmällisesti poikkeustilanteisiin varautumista koskeviin kehyksiin, lainsäädäntöön, politiikkoihin ja käytäntöihin:

1. Lapsiasiavaltuutettujen toimivaltaa tulee suojella

Lapsiasiavaltuutettujen riippumattomuutta ja toimivaltaa on suojeltava kaikissa tilanteissa, myös poikkeustilanteiden ja kriisien aikana. Viranomaisten pitää varmistaa, että lapsiasiavaltuutetut otetaan mielekkäällä tavalla mukaan valmiussuunnitteluun, päätöksentekoon ja arviointiprosesseihin kaikissa lapsia koskevissa asioissa.

2. Lasten normaali arki on turvattava mahdollisimman pitkälle

Poikkeustilanteissa toimet tulee suunnitella ja toteuttaa niin, että lasten arki, rutiinit ja sosiaaliset suhteet säilyvät mahdollisimman hyvin. Koulutuksen, leikin, harrastusten ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitäminen on olennaisen tärkeää lasten hyvinvoinnin, kehityksen ja henkisen kriisinkestävyyskannalta.

3. Lapsia täytyy suojella ja heidän palvelunsa ja osallistumisensa on turvattava

Kaikkia lapsen oikeuksia pitää vaalia poikkeustilanteisiin varautumisen ja kriisitoimien yhteydessä.

- Lasten suojele: Lapsia suojellaan kaikenlaisilta haitoilta, väkivallalta (myös seksuaaliselta väkivallalta ja hyväksikäytöltä), heitteillejätöltä ja oikeuksien loukkauksilta, huomioiden kriisien ja poikkeustilanteiden aikana ilmenevät kohonneet riskit.
- Palvelut: Taataan lasten pääsy keskeisiin palveluihin, kuten koulutukseen, terveydenhuoltoon ja psykososiaaliseen tukeen. Varmistetaan erikseen, että lapset saavat poikkeustilanteissa riittävästi tietoa, joka on ikätasoisista, saavutettavaa ja huomioi eri lapsiryhmien tarpeet ja olosuhteet.
- Osallistuminen: Lapsille taataan oikeus tulla kuulluksi ja otetuksi vakavasti heitä koskevilla päätöksillä, sekä yksilötasolla että kollektiivisesti, myös poikkeustilanteiden suunnittelussa ja kriisinhallinnassa. Osallistumisen on oltava turvallista, osallistavaa ja eri lapsiryhmien ikään ja tilanteeseen soveltuvaa.

4. Kiireellisissäkin päätöksissä on arvioitava päätösten vaikutukset lapsiin

Kiireellisissäkin päätöksissä tulee arvioida päätösten vaikutukset lapsiin. Lapsivaikutuksia tulee tarkastella uudelleen kriisin aikana. Lapsivaikutusten arvioinnit ovat välttämättömiä, jotta voidaan tunnistaa mahdolliset kielteiset vaikutukset lapsiin, erityisesti haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiin, estää oikeuksien loukkauksia ja varmistaa, että päätökset ovat oikeasuhteisia, tarpeellisia ja lapsen etujen mukaisia.

Pohjoismaiden lapsiasiavaltuutetut kehottavat viranomaisia ottamaan nämä periaatteet huomioon, ei vain vapaaehtoisina suuntaviivoina vaan oikeuksiin perustuvan, tehokkaan ja kestävä poikkeustilanteisiin varautumisen perusvaatimuksina. Lasten oikeuksien, näkökulmien ja tarpeiden on oltava keskeisessä asemassa päätöksenteossa – ennen kriisejä, niiden aikana ja niiden jälkeen.

Pohjoismaiden lapsiasiavaltuutetut korostavat lisäksi jatkuvan yhteistyön sekä tiedon ja kokemusten vaihdon merkitystä Pohjoismaiden välillä lasten oikeuksien vahvistamiseksi kriisitilanteissa.